

dr hab. Arkadiusz Stanuła, prof. nadzw.

Katowice, 26 września 2016 r.

Zakład Metodologii, Statystyki i Informatyki

Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Kukuczki

w Katowicach

RECENZJA

pracy doktorskiej mgr Iwony Pawelec

pt.: „Ryzyko subiektywne i obiektywne

w rekreacyjnym narciarstwie zjazdowym i skiturowym”

Bezpieczeństwo ludzkie, niezależnie od zachodzących zmian cywilizacyjnych należy niemal we wszystkich kulturach i społecznościach do jednych z najwyższych wartości. Pojęcie bezpieczeństwa zawsze wyraża jego stan podwójny – obiektywny i subiektywny. Obiektywny stan bezpieczeństwa odnoszony jest do istnienia bądź nieistnienia realnych zagrożeń, niezależnych od wszelkich spostrzeżeń. Z kolei aspekt subiektywny dotyczy stanu psychicznego lub prawnego, w którym jednostka ma poczucie pewności i spokoju, a więc odnosi się do uświadomienia istnienia zagrożeń, czy też braku wiedzy na temat możliwości zapobiegania niebezpieczeństwom. Bezpieczeństwo zatem jest czymś więcej niż sumą braku zagrożeń, a jego zachowanie determinowane jest wieloma różnorodnymi czynnikami. Dlatego też, jako obiekt badań ma ono charakter multi- oraz interdyscyplinarny. Przy rozwiązywaniu problemów badawczych często przekraczane są granice pomiędzy dyscyplinami naukowymi, stąd naturalnym jest wykorzystywanie metodologicznego dorobku i doświadczeń m.in. psychologii czy nauk o kulturze fizycznej.

W recenzowanej pracy Autorka przyjęła holistyczną koncepcję bezpieczeństwa, w myśl której dokonuje się analizy szeregu zjawisk w otoczeniu człowieka oraz jego samego. Przenosząc tę koncepcję na grunt nauk o kulturze fizycznej oraz praktyki sportów zimowych zrodziło się pytanie, czy uwarunkowania bezpieczeństwa w narciarstwie zawarte są w obiektywnych właściwościach środowiska górskiego i cechach człowieka, ich wzajemnych relacjach oraz subiektywnym postrzeganiu zagrożeń.

Podstawowy tekst pracy liczy 118 stron, w tym 33 tabele i 25 rycin. Na pozostałych 34 stronach znajduje się spis cytowanej w tekście literatury, spis tabel i rysunków oraz załączniki, na które składają się testy, skale oraz kwestionariusze wykorzystane podczas badań, rejestry działań ratowniczych TOPR wraz z przykładowym zestawieniem statystycznym, a także streszczenie pracy w języku angielskim. Treść pracy zawarta jest w dziesięciu ponumerowanych rozdziałach głównych, są to: *Wstęp*, 1. *Wprowadzenie w problematykę badawczą*, 2. *Uwarunkowania zachowań ryzykownych*, 3. *Rekreacyjne formy narciarstwa*, 4. *Ryzyko w różnych formach aktywności plenerowej – przegląd wyników badań*, 5. *Cel pracy i pytania badawcze*, 6. *Założenia metodologiczne pracy*, 7. *Analiza ryzyka obiektywnego w narciarstwie zjazdowym i skiturowym*, 8. *Analiza ryzyka subiektywnego w narciarstwie zjazdowym i skiturowym*, 9. *Dyskusja* oraz 10. *Wnioski*. Indeks bibliograficzny obejmuje ogółem 133 pozycje. Są to głównie pozycje opublikowane w języku polskim (103 pozycje), pozostałe natomiast w języku innym niż polski (głównie angielskim, 30 pozycji). Procentowy udział cytowań pochodzących z czasopism naukowych w stosunku do całej bibliografii zawartej w pracy wynosi 35% (15% – czasopisma w języku polskim oraz 20% – czasopisma w języku obcym). Taki układ dysertacji jest charakterystyczny dla prac z zakresu nauk o kulturze fizycznej. Recenzowana praca mieści się zatem w granicach standardów typowej rozprawy naukowej, a jej struktura jest prawidłowa i kompletna.

W początkowych rozdziałach (1–4) Autorka w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu przedstawiła założenia teoretyczne pracy. Dokonując eksplikacji podstawowych pojęć używanych w pracy skupiła się głównie na takich definicjach jak ryzyko subiektywne i obiektywne. W tej części doktorantka przedstawiła także zagadnienie bezpieczeństwa i ryzyka w narciarstwie oraz innych formach rekreacji w świetle wyników badań. Warto podkreślić, iż większość cytowanej literatury została opublikowana po 2000 roku (116 pozycji, z których blisko połowa opublikowana została po roku 2010 – 54 pozycje), co świadczy o aktualności poruszanego problemu.

W rozdziale piątym, zatytułowanym *Cel pracy i pytania badawcze*, Autorka po dokonaniu krótkiego podsumowania teoretycznych założeń swojej pracy, sformułowała problem badawczy, który dotyczy ryzyka wypadku w narciarstwie rekreacyjnym w ujęciu subiektywnym i obiektywnym oraz związku pomiędzy ryzykiem subiektywnym a obiektywnym. Zgodnie z ogólnie przyjętą metodologią pracy naukowej, każdy problem

badawczy wymaga przedstawienia go w postaci pytań badawczych, co też Autorka w dalszej części uczyniła, formułując dziewięć pytań głównych (pięć typu dopełniającego oraz cztery typu rozstrzygającego). Pod względem metodologicznym, postawione pytania są prawidłowo skonstruowane, a na podstawie ich treści można domniemywać, iż znalezienie rozwiązania przy zastosowaniu odpowiednich metod, narzędzi i technik badawczych stanowi realne wyzwanie naukowe.

Niezwykle wartościowym rozdziałem recenzowanej pracy, pozwalającym na ocenę kompetencji metodologicznych Doktorantki jest rozdział szósty, w którym zostały przedstawione założenia metodologiczne pracy. Dbłość o szczegóły, a jednocześnie klarowność przy wyjaśnianiu każdego aspektu zastosowanych procedur badawczych dla tak trudnych do oceny zmiennych, jakimi są zmienne jakościowe wymaga uznania. Mnogość zastosowanych technik i narzędzi badawczych, a także dojrzałe naukowo uzasadnienie ich zastosowania pod kątem trafności i rzetelności pomiaru daje poczucie gruntownie przemyślanego i skonkretyzowanego zamiaru zrealizowania nakreślonego celu pracy.

Na materiał badawczy dotyczący oceny ryzyka subiektywnego składają się wyniki sondażu diagnostycznego przeprowadzonego w sezonie zimowym 2014/15 wśród uczestników zorganizowanych wyjazdów narciarskich, a także wśród członków stowarzyszeń, organizacji, klubów zrzeszających uczestników danej formy narciarstwa odwiedzających portale i strony o tematyce narciarskiej i skiturowej (w sumie 157 osób, w tym 42 kobiety i 115 mężczyzn). Z kolei do oceny ryzyka obiektywnego wykorzystano Rejestry Działań Ratowniczych TOPR oraz zestawienia statystyczne działań TOPR w ramach ratownictwa górskiego i działań na zorganizowanych terenach narciarskich. Całość uzupełniają dokumenty zawierające informacje o liczbie narciarzy odnotowanych w Stacji Narciarskiej Kasprowy Wierch oraz liczbie narciarzy skiturowych wchodzących na teren Tatrzańskiego Parku Narodowego w latach 2013, 2014 i 2015.

Wielopłaszczyznowe podejście do pomiaru, a następnie analizy zmiennych behawioralnych wymaga zastosowania odpowiednich metod analizy statystycznej. W tym względzie Autorka pracy również wykazała się umiejętnością doboru, zgodnych z przyjętymi w statystyce zasadami, analiz, testów i współczynników, głównie z grupy statystyk nieparametrycznych.

W części pracy poświęconej wynikom Autorka przyjęła kolejność ich przedstawiania zgodnie z porządkiem zadawanych pytań badawczych. Prezentacja wyników na wykresach oraz ich uszczegółowienie w tabelach daje czytelny obraz zarysowujących się związków oraz różnic pomiędzy analizowanymi zmiennymi w grupach narciarzy zjazdowych i skiturowych.

Etap generalizacji wyników badań oraz ich konfrontacja z efektami pracy innych autorów wymaga wiedzy i gruntownej znajomości literatury przedmiotu. Doktorantka również i z tego zadania wywiązała się wzorowo, czego wyrazem jest przeprowadzona poprawnie i rzeczowo dyskusja. W tej części pracy Autorka na podstawie dokonanej syntezy i interpretacji uzyskanych faktów naukowych podejmuje próbę transferu teorii na grunt praktyki, co zwarzywszy na istotę zagadnienia, jakim jest bezpieczeństwo człowieka uprawiającego różne formy narciarstwa przyczynić się może do zmniejszenia wypadków i urazów w turystyce i rekreacji. Dopełnienie całokształtu tej pracy stanowią klarownie sformułowane wnioski końcowe, w których zawarto odpowiedzi na zadane pytania badawcze.

Z obowiązku recenzenta wymienić muszę kilka uwag porządkowych oraz redakcyjnych jakie nasunęły mi się podczas uważnego zapoznawania się z treścią pracy. W pierwszej kolejności odniosę się do nieścisłości dotyczących cytowanej w tekście literatury oraz spisu bibliograficznego, które wynikają z braku sparowania odsyłaczy do bibliografii z pozycjami w spisie bibliograficznym lub odwrotnie. Poniżej przedstawiam te, które zostały dostrzeżone w tekście:

- strona 10 wiersze 8 i 9 od dołu – odsyłacze do prac Szymczaka (1981) oraz Kurcza i Skarżyńskiej (2000) – pozycje te nie figurują w spisie bibliograficznym;
- strona 15 wiersze 1 i 2 – odsyłacze do prac Zuckermanna (1994) oraz Rucha i Zuckermanna (2001) – pozycje te nie figurują w spisie bibliograficznym;
- strona 11 wiersz 4 od dołu oraz strona 17 wiersz 1 i 2 – odsyłacz do pracy Studenskiego (2004) – pozycja ta nie figuruje w spisie bibliograficznym;
- strona 20 wiersz 12 od dołu – odsyłacz do pracy Raka (2009) – pozycja ta nie figuruje w spisie bibliograficznym;
- strona 33 wiersz 15 od dołu – odsyłacz do pracy Chojnackiego i Kusiona (2001) – pozycja ta nie figuruje w spisie bibliograficznym;

- strona 110 wiersz 5 – odsyłacz do pracy Pawelca (2014) – pozycja ta nie figuruje w spisie bibliograficznym lub została pominięta po roku wydania litera identyfikująca jedną z dwóch prac tego autora wydanych w tym samym roku;
- strona 110 wiersz 13 od dołu oraz strona 111 wiersz 11 od dołu – odsyłacz do pracy Knittela (2013) – pozycja ta nie figuruje w spisie bibliograficznym;
- strona 20 akapit 1 – Autorka dosłownie cytuje fragment pracy Lipońskiego (1987), zatem w odsyłaczu powinna znaleźć się informacja, z których stron pochodzi cytat, np. Lipoński (1987, s. ??);
- strona 22 akapit 3 – Autorka dosłownie cytuje fragment pracy Oppenheima (1936), zatem w odsyłaczu powinna znaleźć się informacja, z których stron pochodzi cytat, np. Oppenheim (1936, s. ??).

Pozycje w spisie bibliograficznym, które nie mają odsyłaczy w tekście pracy:

- o Pawelec I. (2014a) Sylwetka poszkodowanego w wypadku narciarskim. Turystyka i Rekreacja, 11, 2, 87-90 – zapewne jest to praca cytowana na stronie 110 wiersz 5;
- o Słownik języka polskiego (1981) Szymczak M. (red.), Państwowe Wydawnictwo Naukowe., Tom III, Warszawa s. 155, hasło: ryzyko;
- o Słownik Psychologii (2000) Kurcz I., Skarżyńska K. (red. nauk.), Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa s. 647;
- o Toczek-Werner S. (2004) Trendy obserwowane w rekreacji na świeżym powietrzu. w: Wyrzykowski J., Klementowski K. (red.) Współczesne tendencje w turystyce i rekreacji. Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wrocław;
- o Walaszek R., Cioroch P., Walaszek K., Burdacki M. (2013) Urazowość i bezpieczeństwo w windosurfingu. Sport Wyczynowy, 3-4, 122-131.

Kolejne uwagi dotyczą redakcji tekstu.

Na stronie 34 wprowadzono skrót „IPTSD” bez rozwinięcia jego nazwy oraz wyjaśnienia jego znaczenia, które czytelnik znaleźć może dopiero na stronie 40. W części, w której Autorka przedstawia wyniki na stronie 79 błędnie są wskazane odnośniki do tabel 24 i 25. Zamiast „tab. 24” powinno być „tab. 25”, natomiast w miejsce „tab. 25”, powinno być „tab. 24”. Ponadto na Rysunku 19 zamieszczonym na stronie 91 etykiety dla osi pionowej wyświetlane są co druga.

W części pracy przedstawiającej założenia metodologiczne, na stronie 42 Autorka użyła sformułowania „*metoda analizy dokumentów*”, co zdaniem recenzenta jest niewłaściwym określeniem dla tej czynności, bowiem analiza zarejestrowanych wcześniej faktów należy do metody obserwacyjnej, dla której jedną z technik służących realizacji tej metody jest właśnie analiza dokumentów. W dalszej części Autorka poprawnie nazywa tę czynność, pisząc: „*Badanie dokumentów to technika badawcza...*”, jednak w kolejnym zdaniu pisząc: „*Rzadko stanowi wiodącą czy podstawową technikę, ale jest często stosowana jako metoda pomocnicza*”, ponownie wprowadza pojęciowy nieład.

Nie mając więcej zastrzeżeń co do redakcji tekstu w części wynikowej pracy, można zasugerować Autorce, by opisując wyniki trzymała się wyłącznie faktów i nie próbowała szukać usprawiedliwienia dla wielkości czy też kierunku odnotowanych zmian. Najlepszym miejscem na wyjaśnianie wyników jest dyskusja. Jako przykład można podać kilka fragmentów, w których Doktorantka „*prowadzi dyskusję*” w części wynikowej. Np. strona 72 wiersze 6-8 od dołu: „*Może to świadczyć o świadomości potencjalnych zagrożeń związanych z narciarstwem, a jednocześnie o poczuciu odpowiedniego przygotowania do bezpiecznego podejmowania aktywności narciarskiej*”. Strona 77 wiersze 5-6: „*Sugeruje to, iż wraz z wiekiem następuje obycie z ryzykiem oraz rozwój doświadczenia*”. Strona 80 wiersze 5-7 od dołu: „*Z czasem osoba uprawiająca narciarstwo coraz słabiej dostrzega istniejące w nim ryzyko lub nabiera coraz większej pewności*”.

Pomimo dostrzeżonych i wskazanych drobnych uchybień natury redakcyjnej lub porządkowej, rozprawę w całości oceniam bardzo pozytywnie. Praca ta wnosi nowe i znaczące ze względów praktycznych treści do wiedzy z zakresu nauk o kulturze fizycznej. Doktorantka wykazała się znajomością literatury przedmiotu, konsekwencją w realizacji celu, logiczną interpretacją stwierdzonych zjawisk, biegłością w dyskusji oraz klarownym i zrozumiałym językiem naukowym. Mając na uwadze przedstawioną powyżej konkluzję, wnioskuję do Rady Wydziału Wychowania Fizycznego Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu o dopuszczenie mgr Iwony Pawelec do dalszych etapów postępowania, zmierzających do nadania Kandydatce stopnia naukowego doktora nauk o kulturze fizycznej. Jednocześnie wnoszę do Wysokiej Rady o wyróżnienie tejże rozprawy doktorskiej.

Katowice, 26 września 2016 r.

dr hab. Arkadiusz Stanula, prof. nadzw.

